

Za posvátností umění

Karel Funk

Nehledáme někdy v umění i cosi jako slunce i vláhu pro naši duši? Nebo rozmluvu s milovaným člověkem? Nebo přivítání rosou a ptačím zpěvem do nového dne po procitnutí? Co si máme všet na zdi? Waldorfský pedagog Tomáš Zuzák uvádí případ dítěte, které začalo najednou zadržávat, koktat, nesoustředilo se a nevědělo se proč.

Při návštěvě dětského pokojíčku si všiml obrazu nad postýlkou: jakási příšera zatínala drápy do ženského torza, až krev stříkala. Zjistilo se, že potíže dítěte začaly právě po zavěšení tohoto díla, a po jeho odstranění se pomalu vytrácely.

Většinou se dnes preferuje tvorba zcela negativní, zrůdná, perverzní, iritující, agresivní, kdy tvůrce pojímá své dílo jako jímku na kanalizaci odpadků podvědomí a ještě to třeba prezentuje jako málem heroický počin. Takováto díla vytvářejí v nitru jejich konzumentů psychický chaos a otupění, protože znečišťují etickou i estetickou hygienu naší psýchy. Často se dnes nedbá na odvěkou zkušenost lidstva, podle které byl v životě i v umění přínosnější postoj altruizmu, harmonie, laskavosti. Samozřejmě že tvůrce může reflektovat i stav dnešního světa. O negaci však nemá pojednávat tak, že slepě sestoupí do hlubin podvědomí a nabídne jen opis, zrcadlení toho agresivního či zrůdného, ale že to vše v sobě nejprve přetaví, promění a dílem nabídne divákovi s pravdou i východisko, o které se může v životě opřít, které ho osvěží, zotaví, posílí či něco objasní. Vezměme Dostojevského: pojednával převážně o spodině, zločinu, neštěstí a přitom je v tom všem úžasná moudrost, pochopení, duchovní síla a životní opora. Člověka to může činit lepším, protože to podal někdo, kdo tím prošel a proměnil to v sobě v kvalitu.

Vybírejme umělecká díla citlivě

V poznání povahy díla nám sotva pomůže současná namyšlená teorie umění se svými sofistikovanými, vyumělkovanými posuzovacími kritérii, kterým nerozumí snad ani jejich autoři, natož pak laici. Můžeme si ale sami udělat i posuzovací kritéria jednodušší a užitečnější: zda nám dílo pomáhá žít, zda nás v něčem opírá, nabízí-li nám nějaké poznání světa, které nám bylo skryto, zušlechťuje-li nás. Krása ještě nemusí být kýčovitost. Ostatně – právě ony módní rezaté instalace, kontejnerové artefakty či vyhřezlé patvary jsou většinou kýči. Mám své kritérium: Mezi jakými díly bych bezpečně usnul, když člověk ve spánku je psychicky bezbranný? Přítel Eduard Martin má podobné kritérium: Jaký obraz mne vítá po otevření očí do nového dne? Přeje mi krásný den, nebo mne vybízí vyskočit z okna?

Podobně jako kdysi prorok, guru nebo kněz, i umělec by si měl umět nejprve postavit harmonickou katedrálu svého života, aby jeho díla mohla pak tvořit její výplň: vybavení, sloupy, boční kaple, artefakty, posvěcující vodu, duši provoňující kadidlo. Vše by pak bylo podřízeno odvážnosti a posvátnosti stavby.

Na rozdíl od zvířete má člověk nejen vědomí já a schopnost myšlení a slova. Také létá do vesmíru, přejíždá se z mlánsnosti, vraždí členy svého vlastního druhu z nenávisi. Má však navíc i potřebu povznesení. Nemůže mít oči pořád jen upřené k zemi a k praktickým věcem.

K vytvoření světlých bodů v našem nitru nám mohou pomoci třeba svátky v roce, ale i díla někoho, kdo umí udělat a vyjádřit něco, co my nedovedeme. Navykli jsme si nazývat je umělci. Člověk má také schopnost – leda že by ji snad ztratil – samostatného vědomého hledání pokladů ve chvílích ztišení, vyladování se, propátrávání, kterým můžeme říkat tichá modlitba nebo meditace. Ta může mít svůj zdroj či předmět buď uvnitř, anebo venku – třeba v uměleckém výkonu či díle.

Některá umělecká díla naši psychiku zatěžkávají a infikují marazmem. Jiná ji naopak zjasňují, proslušují. Je krásné si svůj pocitový repertoár a představivost obohacovat o psychický balzám, kde nám dílo vyvolá v nitru cosi jako Jitřenku na klenbě oblohy, oázu v dálkách pouště, překrásný hrad na horizontu krajiny, katedrálu v prostorách fantazie nebo líbezný popěvek, zazníčí nenadále v prostorách našeho ticha. Naučíme se pak snáze rozeznávat, jaká díla jsou pro nás injektáží psychického jedu a jaká nám pomáhají lépe žít a být lepšími lidmi.

Zkusme si jednu – řekněme – meditační hru

Představme si, jak se – trochu pošramocení z našich denních šarváték s druhými i se sebou – ukládáme k usínání či jen posvátnému ztišení někam do prostorů krásných a povznášejících obrazů nebo alespoň mezi tyto obrazy. Nebo si představme, jak by na nás působil zážitek spočinutí třeba pod kosmickou vznešeností Panny Marie v Sixtinské kapli, nebo třeba jen na voňavé trávě v českých luzích a hájích, jak je hudebně vykreslil Bedřich Smetana, či na lesní pasece, tak jako usnul revírník z Janáčkovy Lišky Bystroušky. Není to útěšlivé? Pravda, české luhy a háje byly za dob Smetanových bezpečnější, početnější a nezdevastované, ale ještě trošku nám jich zbylo.

Ukolébavky se dnes již téměř nezpívají, večery rodinného souznění při svíčkách už také neznáme. Zkusme si místo toho alespoň odhadnout, mezi jakými díly bychom dokázali blaženě a bezpečně usínat. Jakému okolí bychom svěřili spánek? Snad i uprostřed dnešního civilizačního marazmu jsou tvůrci, jejichž dílům bychom se mohli s důvěrou svěřit. Tušení zbytku čehosi laskavého a vznešeného by k nám po probuzení lehce zavanulo jako vzpomínka na plachý polibek anděla.

Nehledáme někdy v umění i cosi podobného, jako je pohlazení po vlasech před usnutím od milujícího a milovaného člověka? Jsou opravdu takoví tvůrci? Jistě. Je jich ale jako šafránu. Musíme je proto poctivě hledat.